

Opracował: Arkadiusz Walczak

Temat: Kadry pamięci – czy warto pamiętać o... pradziadkach?

Czas: 2 godziny lekcyjne (plus projekcja filmu)

Po zajęciach uczeń będzie umiał:

- wyjaśnić pojęcie pamięci indywidualnej i zbiorowej;
- określić czynniki wpływające na pamięć zbiorową;
- analizować wybrane elementy filmu dokumentalnego.

Metody pracy:

mapa myślowa, rozmowa nauczająca, praca indywidualna

Środki dydaktyczne:

- film Jacka Skalskiego „... portret własny”.

Pojęcia kluczowe:

- pamięć zbiorowa · pamięć indywidualna

Uwagi:

1. Prezentowany scenariusz można zrealizować jako samodzielną lekcję lub wstęp do cyklu zajęć będących elementem większego projektu edukacyjnego.
2. Kilka dni przed zajęciami poproś uczniów, by w domowym archiwum odnaleźli dwie fotografie i przynieśli je na lekcję: pierwszą, która odnosi się do wydarzeń sprzed ich narodzin, drugą – upamiętniającą jakąś sytuację z ich życia. Uczniowie powinni ustalić, kiedy fotografie zostały wykonane, kogo przedstawiają, jakie wydarzenia na nich uchwycono, a także uzasadnić, dlaczego właśnie je wybrali.
3. Przed zajęciami na dużym arkuszu papieru lub tablicy narysuj taśmę chronologiczną z zaznaczonymi datami rocznymi od 1880 r. do dziś.
4. Podsumowaniem pracy może być organizacja wspólnego pokazu filmu Skalskiego i filmów uczniowskich. Warto zaprosić na niego również rodziców, by w dyskusji skonfrontować odbiór filmu Skalskiego przez osoby, które pamiętają czasy pokazane przez reżysera, i przez ich dzieci, wychowane w innej rzeczywistości społecznej, politycznej i kulturowej.

Przebieg zajęć:

1. Poinformuj uczniów, że tematem zajęć będzie pamięć. Zapisz ten termin na dużym arkuszu papieru lub na tablicy i poproś, by uczniowie podawali skojarzenia z nim związane, zanotuj je, nie komentując wypowiedzi. Po zakończeniu ćwiczenia wspólnie przeanalizujcie to, co zapisaliście, i ustalcie definicję pojęcia „pamięć”. Poproś jednego z uczniów o odczytanie definicji słownikowej (np. ze słownika języka polskiego).

2. Rozdaj uczniom kolorowe „cenki” i poproś, aby każdy nakleił je na osi czasu: pierwszą „cenkę” – przy roku swojego urodzenia, następnie „cenki” w innym kolorze – przy latach urodzenia rodziców, „cenki” w kolejnym kolorze – przy latach urodzenia dziadków i wreszcie ostatnie – przy latach urodzenia pradziadków (jeśli uczniowie mają taką wiedzę). Uczniowie, którzy nie znają tych dat, naklejają swoje „cenki” z boku osi czasu. Wspólnie z uczniami omów efekty pracy. Zwróć uwagę, że najlepiej pamiętamy wydarzenia z naszego życia i nie znamy daty narodzin pradziadków, a część z nas ma kłopoty z podaniem ich imion i nazwisk. „Cenki” z boku osi czasu symbolizują tę wiedzę o przeszłości, która już odchodzi w zapomnienie. Zapytaj uczniów, dlaczego pamiętają nazwiska Mieszka I, Józefa Stalina i innych postaci historycznych, a brakuje im wiedzy o losach własnych pradziadków?

3. Poproś ochotników, by zaprezentowali przyniesione fotografie i związane z nimi historie, po każdym wystąpieniu uczeń umieszcza zdjęcie na osi czasu, przy dacie jego wykonania. Po zakończeniu wszystkich prezentacji zapytaj podopiecznych:

- Jakie sceny dominowały na zdjęciach zrobionych przed ich urodzeniem?
- Czy łatwo było uzyskać informacje o scenie przedstawionej na zdjęciu? Kto ich udzielił? Czy zdobyte wiadomości były dla nich zaskoczeniem, poszerzyły ich wiedzę o historii rodziny?
- Czy dostrzegają różnicę między tematami zdjęć wcześniejszych, a tymi, które dokumentują już ich życie? Z czego te różnice mogą wynikać?
- Jaką rolę odgrywają fotografie w budowaniu pamięci indywidualnej?

4. Poinformuj podopiecznych, że obejrzą film dokumentalny Jacka Skalskiego z 1987 r. pt.

Materiały pomocnicze

Kurs internetowy Filmoteka Szkolna. Akcja!

Filmoteka Szkolna

„... portret własny”. Zapisz na tablicy pytania, na które uczniowie powinni uzyskać

odpowiedź podczas projekcji:

- Jaki okres w historii Polski obejmują te nagrania i na jakiej podstawie można to ustalić? (od lat 40. do lat 80. XX w.; obraz ruin Warszawy, informacja o budowie osiedla Mokotów, przemówienie i portrety Władysława Gomułki, slogan o poparciu dla narodu wietnamskiego walczącego z imperializmem amerykańskim, fragment wystąpienia Edwarda Gierka ze słynnym zwrotem „Pomożecie”, sceny z wizyty papieża, fragment przemówienia Lecha Wałęsy, fragmenty dekretu o wprowadzeniu stanu wojennego czytane przez spikerkę radiową).
- Jakie sceny zostały zarejestrowane na taśmie filmowej? Czy można je w jakiś sposób podzielić? (sceny rodzinne, prywatne: matka karmiąca dziecko, kąpiel niemowlęcia, rodzice bawiący się z dziećmi, sztuczne ognie na choince, wizyta św. Mikołaja, tort dla Marka z okazji pierwszych urodzin, chłopiec jeżdżący na rowerze, spacer rodzinny, wspólna kąpiel, chłopiec uczący się pisać, kondukty pogrzebowe; sceny pokazujące oficjalne uroczystości i obchody: pochody z okazji 1 Maja, defilady wojskowe, zbiórka zuchów, procesja kościelna w Wielkanoc, przy czym bardzo często sceny te są przedstawiane z perspektywy bohaterów, np. filmując defiladę wojskową, autor na pierwszym planie umieszcza młodą kobietę z niemowlęciem).

5. Po projekcji zapytaj, dlaczego reżyser zestawiał sceny typowo rodzinne, często bardzo intymne, ze scenami z oficjalnych uroczystości, dlaczego włączył do filmu fragmenty audycji radiowych i telewizyjnych oraz zdjęcia przywódców partyjnych. Podsumowując wypowiedzi uczniów, zwróć uwagę, że ludzie przedstawieni na filmie żyli w określonej rzeczywistości społeczno-politycznej, reżyserowi chodziło więc o umiejscowienie sfilmowanych wydarzeń w konkretnym czasie. Twórca, pokazując niezwykle osobiste doświadczenia całkowicie anonimowych osób, będące jednocześnie doświadczeniami każdego z nas, stworzył obraz pamięci zbiorowej.

Wyjaśnij też, w jaki sposób powstał film. Podkreśl, że są to nagrania prywatne, które reżyser zmontował i opatrzył ścieżką dźwiękową zgodnie z własną koncepcją. Zabieg autora, czyli sposób uporządkowania i zestawienia materiałów filmowych, jest niejako symbolem mechanizmu, który rządzi naszą pamięcią, odzwierciedla jego pracę. Nie zawsze potrafimy

racjonalnie wytłumaczyć, dlaczego w taki, a nie inny sposób zapamiętujemy określone wydarzenia z naszego życia, dlaczego niektóre wspomnienia nagle wracają, a pewne sytuacje ulatują z naszej świadomości.

6. Zapytaj uczniów, czy dostrzegają jakieś podobieństwo między tematyką ujęć z filmów amatorskich a fotografiami, które przynieśli. Przypomnij im scenę z chłopcem uczącym się pisać, na tablicy widnieje wtedy data: „1966 r.”. Powróć do osi czasu i pokreśl, że niektórzy rodzice uczniów urodzili się w okolicach tej daty. Czy w takim razie wystawę zdjęć, która powstała w klasie możemy nazwać: „Portret własny Polaków 2010 r.”?

7. Zwróć uwagę uczniów, że pod koniec filmu reżyser zestawiał ujęcia baraszkującego i śmiejącego się chłopca ze sceną pogrzebu, z kolei obrazy osób starszych, często filmowanych na tle starych fotografii, sąsiadują ze scenami z udziałem młodej pary, która dopiero zawarła związek małżeński. Czemu służy ten zabieg? Podkreśl uniwersalne przesłanie filmu – niezależnie od czasu i stroju jesteśmy podobni, fotografujemy naszych bliskich, ważne wydarzenia rodzinne, zdjęcia i filmy odzwierciedlają rytm ludzkiego Życia, od narodzin do śmierci.

8. Poinformuj uczniów, że w okresie PRL posiadanie prywatnej kamery było rzadkością. Dzisiaj zdecydowana większość osób ma taki sprzęt. Poproś, by uczniowie indywidualnie lub w parach nakręcili na kolejne zajęcia krótki film (do 3 min.) dokumentujący rzeczywistość, w której żyją. Warto z uczniami – po obejrzeniu ich prac – wrócić do filmu Skalskiego, by sprawdzić, w jakim stopniu filmy młodych ludzi są podobne do świata, który pokazał reżyser, a na ile się od niego różnią. Z czego to wynika? Jaki wpływ na sposób postrzegania naszych czasów ma postęp technologiczny, upowszechnienie i uproszczenie urządzeń rejestrujących rzeczywistość? Ostatni punkt scenariusza można potraktować jako osobne zajęcia, które nie tylko będą poświęcone analizie prac uczniów, lecz także staną się punktem wyjścia do dyskusji na temat zmian w mediach i w ogóle sposobu komunikowania się ludzi, a także problemu pamięci w dobie Internetu, blogów i popularności takich serwisów, jak YouTube.